

پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران

PAZHOSHESH-HA-YE BASTANSHENASI IRAN
P. ISSN: 2345-5725 & E. ISSN: 2345-5500
Homepage: <https://nbsh.basu.ac.ir/>
Vol. 12, No. 35, Winter 2023

Sassanid Pottery of Vigol, Aran and Bidgol: Study of Surface Materials

Sheikhzadeh Bidgoli, M.¹, Javeri, M.²

<https://dx.doi.org/10.22084/NB.2022.25556.2442>

Received: 2022/01/11; Accepted: 2022/03/15

Type of Article: **Research**

Pp: 159-189

Abstract

Vigol Archaeological Site is one of the largest historic-Islamic sites in Isfahan province with an area of about 450 hectares. In addition to architectural structures, a significant amount of pottery can be seen scattered on the surface of this ancient site. The present study, while being aware of the importance of the site and its pottery, especially in the early and middle Islamic era, only considers the study of Sassanid pottery. Thus the question arises as to the typological status and classification of Sassanid pottery in Vigol and how its pottery shapes can be compared with other Sassanid sites. Also, what is the variety of decorations used in the pottery of this site? For this purpose, from the total amount of pottery collected in the systematical study the site in 2007, 98 pieces of Sassanid pottery were selected to answer the above questions in detail. The research method of this paper is descriptive-analytical. Thus, first, the description of the site is explained and then the typology, classification, and chronology are given. The results of this study showed that evidence only included simple and unglazed species. Formally, these potteries include a variety of bowls, bins, jars, vats, pots, flat, trays, lids, and handles, which with other Sassanid areas of the west, northeast, south, and center of the plateau Iran is comparable. In terms of decorations, the pottery of this area shows various examples such as additional decoration, excised, engraved decoration, impressed decoration, and combined decoration types. However, what is very significant in the decorations of Sassanid Vigol pottery is the variety of decorative stamped designs, which indicates the prevalence of a local tradition in creating such designs.

Keywords: Aran and Bidgol, Vigol, Sassanid Pottery, Typology, Classification, Chronology.

1. M. A. in Archaeology, Department of Archaeology, Faculty of Architecture and Art, University of Kashan, Kashan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Archaeology, Faculty of Architecture and Art, University of Kashan, Kashan, Iran (Corresponding Author)

Email: javeri@kashanu.ac.ir

Citations: Sheykhzadeh, M. & Javeri, M., (2023), "Sassanid pottery of Vigol, Aran and Bidgol : study of surface materials". *Pazhohesh-ha-ye Bastan Shenasi Iran*, 12(35): 159-189. (doi: 10.22084/nb.2022.25556.2442).

Homepage of this Article: https://nbsh.basu.ac.ir/article_5061.html?lang=en

PAZHOSHESH-HA-YE BASTANSHENASI IRAN
Archaeological Researches of Iran
Journal of Department of Archaeology, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

Publisher: Bu-Ali Sina University. All rights reserved.

© Copyright©2022, The Authors. This open-access article is published under the terms of the *Creative Commons*.

Introduction

There is no mention of the names of Aran and Bidgol in historical sources, and most of the available information is from the early Islamic centuries such as *Tarikh-e-Ghom* (see Qomi, 2006) and *Tabaqat Al-Muhadasin bel Esbahan Val Vardein Elaiha* (see, Esfahani, 1992) of the 4th century AH. Also mentioned is the famous *Qaside- Nunyeh* (the ballade of Nunyeh) by Al-Rawandi al-Qasani from the 6th century, in which there is a mention of Kashan, Vigol, Haraskan, Anush-Abad, and other some other settlements (see, Al-Rawandi, 1955).

Early Islamic sources also do not contain information about the historical period of Aran and Bidgol. In this regard, scholars rely on only archaeological evidence. In research entitled “Pottery and Archeological of Kashan”, Sarokhani and Ahmadi introduced the historical sites of Kashan in general (Heydari and Sarukhani, 2016). To date, no research has focused solely on data from the historic period of Aran and Bidgol. Recently, research entitled “ Sassanian pottery of Tasmijan, Kashan: A Study of Surface Materials” has been conducted. In this research, typology, classification, and chronology studies have been done on Sassanid period pottery from Tasmijan site located in Sefid-Shahr (see Asgarnejad and Javeri, 2021). Therefore, the investigation of the archaeological evidence of Vigol, especially its pottery, helps to know more about the history of the central plateau of Iran during the Sassanid era.

According to previous research, the cultural sequence of this site starts from the Sassanid era and continues until seven centuries (Selujah period) (Krimian and Javari, 2010: 69). Also some architectural structures of the Sassanid era such as its fireplace are among the most well-known monuments of Vigol. Thus, previous archaeological studies and fieldwork have mostly focused on this structure. Considering its pottery, most of the studies include data documentation, statistical studies, and pottery distribution statistics in major sites of eastern and western Vigol (see Javari, 2011). This article seeks to classify, typology, and chronology of the Sasanian pottery of Vigol to investigate the characteristics of the Sassanid pottery of this region from the center of the Iranian plateau, which has been neglected in the studies conducted around Vigol.

Discussion

The study of Vigol pottery is based on the data obtained from the methodical survey of this site. In this survey, which was conducted on an area of 130 hectares and tabulated with 50 x 50 squares, 4905 pieces of

cultural artifacts, which mainly include potsherds, were collected (Krimian & Javari, 2010: 64). Chronologically, the lowest amount of potsherds this site belongs to the Sassanid era and the early Islamic years, and the highest amount of pottery to the 3rd and 4th centuries AH. And the Seljuk period. However, the focus of this research is on the Sassanid pottery of Vigol

According to the preliminary studies, 98 pieces of Sassanid potsherds were classified. The basic classification of data is based on the piece itself and its shape. Thus, this collection includes 57 pieces of the rim (56%), 21 pieces of the body (20.58%), 4 pieces of base (3.92%), 2 pieces of rim-handle (1.60%), 1 piece of neck and handle (1%), 3 pieces of the handle (2.50%), 1 piece of rim-tubular (1%), 1 piece of tubular (1%) and 8 pieces including the lid, tray, and flat (8%). Also, 70 pieces of this survey include these shapes: 9 bowls (6.30%), 9 bins (6.30%), 20 jars (14%), 12 vats (8.40%), 8 pots (5.60%), 2 Handles (2.10%), 2 tubular containers (0.7%), 2 flats (1.40%), 4 trays (2.80%) and 2 lids (1.40%).

These potteries mostly include simple unglazed pottery with everyday usage where decoration is not important. However, there are also types of excised, incised, impressed and stamped decorations. Most of the potsherds are large and medium in size, and their rim shape is simple, striped, three-sided, four-sided, rounded and ridged. These potsherds have dough in buff, red and brown colors, they are wheel-made with a decent firing. The temper includes minerals such as fine and coarse gravel, sand, lime, mica and quartz and plants such as straw.

Conclusion

Based on comparative studies, it can be said that the pottery tradition that has been prevalent in this region of the central plateau of Iran is related to several regional and international Sassanid sites in their territory. It is possible to compare the pottery of Vigol with these sites based on their shape: the only example of the closed-mouthed bowl is with the Turang Tepe and the open-mouthed bowls with Tasmijan, Khoncheh-Qaleh, Sirom Shah, Qal'eh-i Yazdigird and Bandian. Deep open-mouthed bins with the Gorgan Wall, Turang-Tepe, Merv, Qal'eh-i Yazdigird, and Abu Sarifah, and an open and shallow bin with the Gorgan Wall, Merv, and Sirom Shah. Clouth-mouthed jars with Turang-Tepe, Merv, Shirkoh, Mah-Neshan, Hegmataneh, Qal'eh-i Yazdigird, Sanqar, and Keliiai sites. Necked jars with Turang Tepe, Tepe Kehriz, Bandian, Sirom Shah, and Yazdgerd Castle sites. Closed-mouth vats with Turang-tepe, Tepe Qazaan, Qal'eh-i Yazdigird, Sonqor, and Abu Sarifeh; Necked vats with Tepe-Qale

Darb-Atash, Qal'eh-i Yazdigird, Qasr-e-Abu-Nasr, Sonqor, and Qal'eh-i Yazdigird. Pots with Turang-tepe, Mah-Nashan and Qal'eh-i Yazdigird. Other pottery forms such as flats, trays, and lids can be compared with Qasr-e-Abu-Nasr. The containers with handles and tubular are similar to the areas of Oltan Qalasi, Gorgan Wall, and Qasr-e-Abu-Nasr. Disc bases are comparable to Qal'eh-i Yazdigird and flat bases to Gorgan Wall.

Pottery Vigol shows a significant variety of decorations. Incised wavy and nail-like decorations comparable to Qal'eh-i Yazdigird, excised rope-shaped motifs comparable to Sirom Shah, and an example of an excised curved motif with Tepe-Armak. Stamp motifs show more diversity than other decorations. Some designs such as geometrics or motifs similar to some grains, and round motifs can be compared with the Sassanid sites in the southeast of Tehran province, Chal-Tarkhan, Mes-Aynak, and Tal Abu-Sarifeh. Patterns such as arch-like semi-circles and heart-shaped have not been observed and they seem to be among the unique designs of this area. Hence, it can be said that the Stamped decorations in Vigol, unlike other decorative aspects, followed a local tradition. Especially considering this point, similar heart-shaped decorations have been used in a part of the fire temple wall of this site.

مطالعه و بررسی سفال‌های ساسانی محوطه باستانی ویگل (آران و بیدگل)

مهدی شیخ‌زاده بیدگلی^۱، محسن جاوری^{II}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/NB.2022.25556.2442>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۴

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۵۹-۱۸۹

چکیده

محوطه باستانی ویگل یکی از بزرگ‌ترین محوطه‌های تاریخی-اسلامی استان اصفهان با مساحتی حدود ۴۵۰ هکتار است. در این محوطه علاوه بر وجود ساختارهایی غیرمنقول مانند سازه‌های معماری، حجم قابل توجهی از سفال نیز به چشم می‌خورد. پژوهش حاضر ضمن آگاهی از اهمیت محوطه و داده‌های سفالی آن، به ویژه در قرون اولیه و میانه اسلامی، تنها بررسی سفال‌های ساسانی این محوطه را مدنظر دارد؛ براین اساس، در وهله نخست، این پرسش مطرح می‌گردد که وضعیت گونه‌شناسی و طبقه‌بندی سفال‌های ساسانی محوطه ویگل چگونه است و تا چه حد می‌توان اشکال سفالی آن را با سایر محوطه‌های ساسانی مقایسه کرد؟ هم‌چنین تنوع تزئینات به‌کار رفته در سفال‌های این محوطه چگونه است؟ بدین‌منظور از مجموع کل سفال‌های جمع‌آوری شده در بررسی روشمند و شبکه‌بندی محوطه در سال ۱۳۸۶، تعداد ۹۸ قطعه از سفال‌های ساسانی ویگل در راستای پاسخ به پرسش‌های فوق انتخاب و مورد مطالعه دقیق قرار گرفت. روش پژوهش این نوشتار نیز توصیفی-تحلیلی است. بدین ترتیب، ابتدا توضیحاتی درمورد محوطه داده شده و سپس گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری آورده شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که داده‌های مذکور تنها شامل گونه ساده و بدون لعاب می‌شود. از لحاظ شکلی، این سفال‌ها شامل انواع کاسه، تغار، کوزه، خمره، دیگچه، ظروف مسطح، درپوش، ظروف آبریز و دسته‌دار می‌شود که با سایر محوطه‌های ساسانی غرب، شمال شرق، جنوب و مرکز فلات ایران قابل مقایسه است. از نظر تزئینات نیز سفال‌های این محوطه، نمونه‌های متنوعی مانند انواع تزئین‌کننده، افزوده، فشاری، طنابی و ترکیبی را نشان می‌دهد؛ با این حال آن‌چه در تزئینات سفال‌های ساسانی ویگل بسیار قابل توجه است، تنوع نقوش تزئینی استامپی (مهرهای مسطح) است که نشانگر متداول بودن یک سنت بومی و محلی در ایجاد این‌گونه از نقوش است.

کلیدواژگان: آران و بیدگل، محوطه ویگل، سفال ساسانی، گونه‌شناسی، طبقه‌بندی، گاهنگاری.

I. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد باستان‌شناسی، گروه باستان‌شناسی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

II. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران (نویسنده مسئول).

Email: javeri@kashanu.ac.ir

ارجاع به مقاله: شیخ‌زاده بیدگلی، مهدی؛ و جاوری، محسن، (۱۴۰۱)، «مطالعه و بررسی سفال‌های ساسانی محوطه باستانی ویگل (آران و بیدگل)». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۲ (۳۵): ۱۵۹-۱۸۹. doi: 10.22084/nb.2022.25556.2442

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه:

https://nbsh.basu.ac.ir/article_5061.html

فصلنامه علمی گروه باستان‌شناسی دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

© حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است و نویسنده تحت مجوز Creative Commons Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقاله چاپ شده را در سامانه به اشتراک بگذارد، منوط بر این‌که حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه مقاله در این مجله اشاره شود.

مقدمه

شهرستان آران و بیدگل، یکی از شهرستان‌های شمالی استان اصفهان به مرکزیت شهر آران و بیدگل است. این شهرستان از شمال به دریاچه نمک، از شمال غربی به استان قم، از شمال شرقی به استان سمنان، از جنوب به شهرستان نطنز، از غرب به شهرستان کاشان و از شرق به شهرستان اردستان محدود است (نقشه ۱). هم‌چنین، در تقسیم‌بندی اقلیمی استان اصفهان، این شهرستان به عنوان ناحیه‌ای با «آب و هوای و هوای نیمه‌خشک با تابستان‌های گرم» معرفی شده است (نیک‌اندیش، ۱۳۸۸: ۲۲). از منظر تاریخی در منابع پیش از دوران اسلامی، اشاره‌ای به نام آران و بیدگل نشده است و عمده اطلاعات موجود در چندی از منابع قرون اولیه اسلامی مشاهده می‌شود؛ از جمله این متون می‌توان به تاریخ قم از قرن چهارم هجری، طبقات المحدثین بالاصبهان و واردین علیها نوشته «ابوشیخ» از محدثین قرن چهارم، و هم‌چنین قصیده مشهور نونیه شاعری به نام «الراوندی القاسانی» از قرن ششم اشاره کرد، که در آن ذکری از کاشان، ویگل، هراسکان، انوش آباد و آبادی‌های دیگر اطراف آن شده است.^۱

لازم به ذکر است که این منابع نیز اطلاعاتی از دوران تاریخی شهرستان آران و بیدگل در خود ندارند و در این باره تنها می‌توان به داده‌های باستان‌شناختی تکیه کرد. اما از منظر باستان‌شناختی نیز پژوهشی‌های صورت‌گرفته بیشتر تحت شعاع دوره‌های پیش از تاریخ و اسلامی دشت کاشان و مناطق هم‌جوار آن بوده است. در واقع وجود محوطه شاخصی هم‌چون سیلک که توالی استقرار از دوره نوسنگی تا عصر آهن را در خود دارد و هم‌چنین غنای شهرستان‌هایی مانند کاشان و آران و بیدگل در قرون اسلامی، باعث شده است که توجه چندانی به ارائه تحلیل دقیق از محوطه‌های تاریخی صورت نگیرد. تنها ساروخانی و احمدی در پژوهشی تحت عنوان «سفال و باستان‌شناسی کاشان» به معرفی کلی محوطه‌های تاریخی شهرستان کاشان پرداخته و در این ضمن به طور جداگانه اشاره‌ای مختصر به داده باستان‌شناختی هر محوطه نیز کرده‌اند (ر. ک. به: حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۲۸۳-۳۷۵)؛ اما می‌توان گفت که تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است که منحصراً داده‌های دوران تاریخی در این جغرافیا را مورد بررسی قرار دهد. البته لازم به ذکر است که اخیراً پژوهشی با عنوان «مطالعه و بررسی سفال‌های ساسانی محوطه طسمی جان کاشان» صورت گرفته است. در این پژوهش، مطالعات گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری روی سفال‌های دوره ساسانی محوطه طسمی جان واقع در حوالی سفیدشهر انجام شده است (ر. ک. به: Asgarnejad & Javeri, 2021)؛ از این‌رو، بررسی داده‌های باستان‌شناختی محوطه ویگل، به‌ویژه سفالینه‌های آن کمک فراوانی به شناخت هرچه بیشتر دوره‌های تاریخی در مرکز فلات ایران، به‌ویژه دوره ساسانی، می‌کند.

بر اساس بررسی‌هایی که تاکنون در محوطه ویگل صورت گرفته است، توالی فرهنگی این محوطه از دوره ساسانی آغاز و تا هفت قرن (دوره سلاجقه) بعد از آن ادامه می‌یابد (کریمیان و جاوری، ۱۳۸۸: ۶۹). عمده سفال‌های به‌دست آمده از دو

▲ نقشه ۱. موقعیت آران و بیدگل در استان اصفهان (حیدری، ۱۳۹۹: ۱۰).
Map. 1. Location of Aran and Bidgol in Isfahan (Haidari, 2019: 10).

محوطه شرقی و غربی ویگل، که به فاصله ۸۰۰ متری از یک‌دیگر قرار دارند، مربوط به قرون اولیه و میانه اسلامی است (همان: ۶۸). با این حال، شواهد معماری مرتبط با دوره ساسانی مانند آتشکده، نشان از وجود این دوره تاریخی و اهمیت داده‌های مرتبط با آن در محوطه ویگل دارد. مطالعاتی که پیش‌تر پیرامون سفالینه‌های این محوطه انجام شده نیز صرفاً شامل مستندنگاری داده‌ها، ارائه مطالعات کمی و کیفی و آمارهایی درباره پراکنش سفال در محوطه شرقی و غربی بوده است (ر. ک. به: جاوری، ۱۳۸۹). اما آن چه این پژوهش در پی آن است؛ طبقه‌بندی، گونه‌شناسی و گاهنگاری سفال‌های دوره ساسانی ویگل است تا بدین وسیله شاخصه‌های سفال ساسانی در این منطقه از مرکز فلات ایران مورد بررسی قرار گیرد. پژوهشی که تاکنون در مطالعات صورت گرفته درباره محوطه ویگل مغفول مانده است.

پرسش‌های پژوهش: پرسش‌های مطرح شده این پژوهش عبارت است که، وضعیت گونه‌شناسی و طبقه‌بندی سفال‌های ساسانی محوطه ویگل چگونه است و تا چه حد می‌توان اشکال سفالی آن را با سایر محوطه‌های ساسانی مقایسه کرد؟ هم‌چنین تنوع تزئینات به‌کار رفته در سفال‌های این محوطه چگونه است؟
روش پژوهش: پژوهش پیش‌رو از نوع بنیادی است و با تکیه بر مطالعات

میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. البته لازم به ذکر است که مطالعات میدانی، شامل بررسی روشمند، پیش‌تر صورت پذیرفته بود. در این نوشتار صرفاً مطالعات کتابخانه‌ای با رجوع به منابع موجود و مستندنگاری این داده‌ها صورت گرفته است؛ هم‌چنین، روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. از این‌رو، ابتدا تمامی ۹۸ قطعه سفال مورد بررسی در این پژوهش مستندنگاری شده (شامل: طراحی، عکاسی و تطبیق طرح و عکس)، توصیفات از کلیت محوطه و داده‌های سفالی آن آورده شده است؛ سپس مطالعات گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری صورت گرفته است. مبنای تحلیل نیز مقایسه داده‌های موجود با سایر محوطه‌های دوره ساسانی از نظر ظاهری و تزئینات است؛ بدین‌منظور، سفال‌ها براساس نوع قطعه، شکل و تزئین تفکیک گردیده و در صورت امکان با نمونه‌های مشابه مقایسه شده‌اند.

پیشینه پژوهش

نخستین پژوهش‌های صورت‌گرفته در محوطه باستانی ویگل مربوط به تهیه پرونده ثبتی این محوطه است (ر. ک. به: ساروخانی، ۱۳۷۹)؛ در نتیجه این اقدامات، محوطه ویگل در تاریخ ۱۳۸۱/۷/۷ به شماره ۶۵۴۰ در فهرست آثار ملی ایران ثبت گردید. پس از ثبت این محوطه، اولین فعالیت علمی در این محوطه به سال ۱۳۸۶ صورت گرفت. در این بررسی روشمند که ۱۳۰ هکتار از مساحت هسته مرکزی محوطه را پوشش می‌داد، محدوده موردنظر به بلوک‌های ۵۰×۵۰ متر تقسیم و کدگذاری شد. پس از پیمایش سطحی و برداشت داده‌های فرهنگی محدوده بررسی، داده‌های فرهنگی نمونه‌برداری و مستندسازی شد (جاوری و کریمیان، ۱۳۸۸: ۶۴). بعد از آن نیز در سال ۱۳۸۷ گمانه‌زنی محدودی به‌منظور تعیین عرصه و حریم محوطه صورت گرفت. سومین پژوهش باستان‌شناختی ویگل، یک فصل کاوش است که در سال ۱۳۸۹ صورت گرفت و منجر به شناسایی آتشکده ویگل شد (جاوری، ۱۳۹۴: ۸۷). آخرین فعالیت میدانی که در محوطه ویگل صورت گرفته است، فصل دوم کاوش باستان‌شناسی این محوطه در بهار ۱۴۰۰ و در محل آتشکده ویگل به انجام رسید. این کاوش منجر به آشکارسازی فضاهای دیگری از این آتشکده شد. لازم به ذکر است که تاکنون گزارشی از این فعالیت‌ها منتشر نشده است.

از میان پژوهش‌های پیشین در محوطه ویگل، مباحث مرتبط با گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری سفال‌های این محوطه تا حدودی موردتوجه بوده است. نگارنده در رساله دکترای خود اطلاعاتی درباره پراکنش سفالی در دو محوطه شرقی و غربی ویگل و هم‌چنین مطالعات کیفی و کمی سفال‌ها ارائه می‌کند (جاوری، ۱۳۸۹)؛ اما مطالعات گونه‌شناسی، طبقه‌بندی داده‌های سفالی براساس شکل و گاهنگاری تطبیقی با سایر محوطه‌های دوره ساسانی را در قالب این پژوهش ارائه خواهد کرد. علاوه بر این، تاریخ‌گذاری مطلق انجام‌شده به روش ترمولومینسانس روی یک نمونه از این محوطه به انجام رسیده است؛ تاریخ تخمینی ۱۶۳۴ ± ۸۵ را نشان می‌دهد (قیام، ۱۳۹۱: ۲۳). بر این اساس دوره زمانی این محدوده را می‌توان

به اواسط دوره ساسانی یا به عبارت دیگر در دوره پادشاهی «شاپور سوم» (۳۸۳-۳۸۸ م.) نسبت داد.

محوطه ویگل

محوطه باستانی ویگل یکی از بزرگ‌ترین محوطه‌های استان اصفهان به شمار می‌رود؛ اگرچه این محوطه از نظر باستان‌شناختی جایگاه ویژه‌ای دارد، اما تنها منبعی که در آن به نام «ویگل» اشاره شده است، در دیوان سید ابوالرضا راوندی قاسانی، شاعر شیعی مسلک قرن پنجم هجری قمری است؛ وی در قصیده‌ای در دیوان خود، خبر از حمله «ملک سلجوق بن محمد خوارزمشاه» به کاشان و آبادی‌های اطرافش می‌دهد و در این خلال به نام دو آبادی به اسم‌های «ویگل» و «هراسکان» اشاره می‌کند.^۲

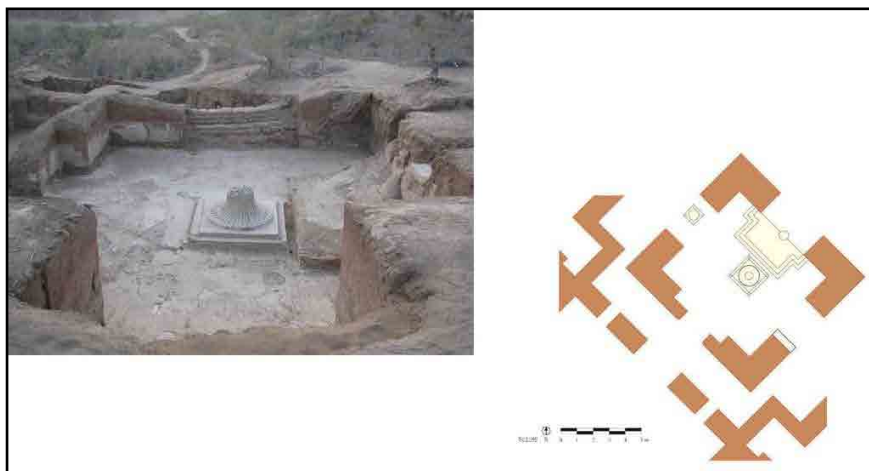
مهم‌ترین آثار معماری محوطه ویگل، دو ساختار شهری مجزا به مرکزیت دو قلعه خشتی در غرب و شرق محوطه است (تصویر ۱). در مجاورت قلعه غربی نیز آتشکده‌ای از دوره ساسانی و آثار معماری پراکنده دیگر وجود دارد (تصویر ۲)؛ هم‌چنین، مهم‌ترین یافته‌های باستان‌شناختی این محوطه، حجم قابل توجهی از قطعات سفال است که به صورت پراکنده و گاه متراکم در سطح محوطه دیده می‌شوند. مطالعاتی که تاکنون صورت گرفته نشان از آن دارد که این محوطه از دوره ساسانی تا پایان دوره سلجوقی، یعنی اواخر قرن شش هجری قمری مسکون بوده است (جاوری و کریمیان، ۱۳۸۸: ۶۹).

▲ تصویر ۱. محوطه غربی (سمت چپ) و محوطه شرقی (سمت راست). (آرشیو پایگاه میراث فرهنگی ویگل).

Fig. 1. Western site (left) and Eastern site (right), (Vigol Cultural Heritage Base Archive).

علاوه بر کاوش پیشین، در فصل دوم کاوش‌های محوطه ویگل که اخیراً در آتشکده صورت گرفته است، یافته‌هایی جدیدی به دست آمده که بیش از پیش بر اهمیت این محوطه می‌افزاید (تصویر ۳). در دهانه شمال شرقی چهارتاقی یک سکوی بزرگ گچی که روی آن در هر طرف دو صندلی گچی به صورت متقارن دو به دو، سه عدد پایه گچی با طرح نخل وارونه هم‌سان، پایه آتشدان میانی بنا و یک میز مدور گچی که برای مراسم آئینی به کار می‌رفته وجود دارد که در نوع خود و در مقایسه با آثار به دست آمده مشابه، نمونه قابل توجهی به حساب می‌آید (منتشر نشده).

تصویر ۲. پلان آتشکده (سمت راست) و نمای کلی آتشکده و تصویر پایه آتشدان آن در مرکز (سمت چپ)، (جاوری، ۱۳۹۴: ۹۱).

Fig. 2. Fire-temple of Vigol (right) and its fire-place (left), (Javeri, 2015: 91).

تصویر ۳. یافته‌های جدید از فصل دوم کاوش‌های آتشکده ویگل (نگارندگان، ۱۴۰۰).

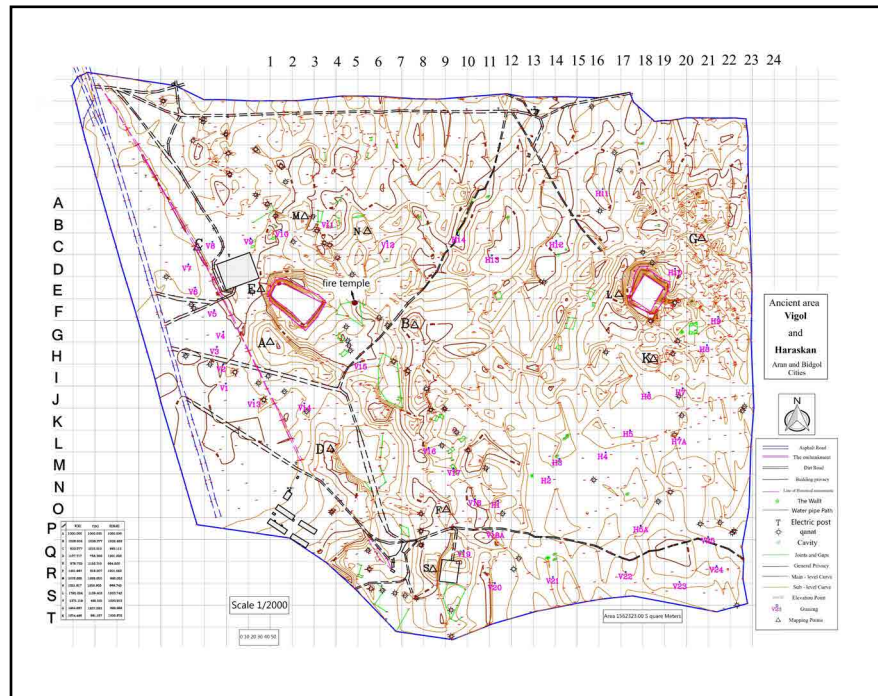
Fig. 1. New evidence of Vigol's fire-temple based on 2021 Excavation (Authors, 2022).

شرح ویژگی‌های سفال ساسانی ویگل

طی بررسی روشمندی که در سال ۱۳۸۶ در محوطه ویگل صورت گرفته است، ۴۹۰۵ قطعه اثر منقول فرهنگی که عمدتاً شامل داده‌های سفالی است، جمع‌آوری شده است. در این فرآیند، پس از نقشه‌برداری توپوگرافی در سطحی ۱۲۰ هکتاری و جدول‌بندی این محدوده به مربع‌های ۵۰×۵۰ متر کار بررسی آغاز گردید؛ سپس در پیمایش سطحی محوطه، داده‌های شاخص فرهنگی از هر مربع جمع‌آوری و افزون بر آن عوارض غیرطبیعی مانند آثار معماری و ساختارهای پراکنده نیز شناسایی و ثبت گردید (نقشه ۲). در این بررسی از ۴۷ بلوک آثاری جمع‌آوری، ثبت، ضبط و مستندسازی شد (کریمیان و جاوری، ۱۳۸۸: ۶۴).

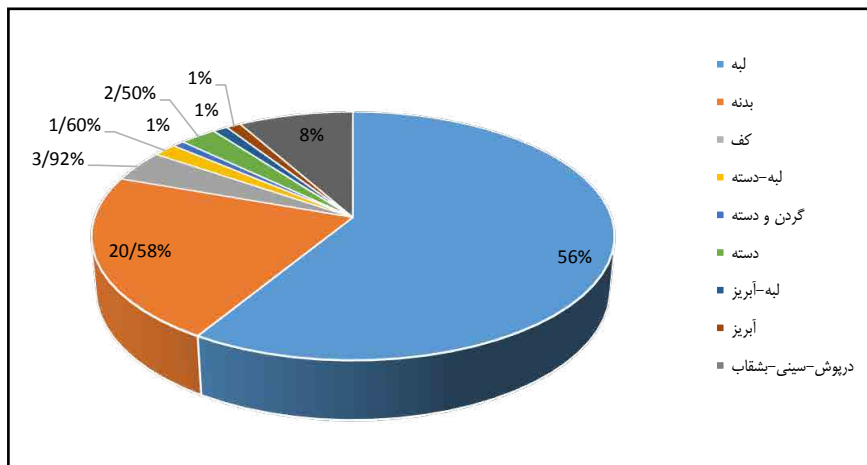
آنچه از یافته‌های بررسی حاصل شده، این است که محوطه ویگل از دو شهر مجزا تشکیل شده که در فاصله ۸۰۰ متری از یک‌دیگر قرار داشته‌اند. این دو شهر،

نقشه ۲. نقشه برداشت شده از محوطه در نتیجه بررسی سال ۱۳۸۶ (جاوری، ۱۳۹۴: ۹۰).
Map. 1. Surveyed area of Vigol in 2007 (Javari, 2014: 90).

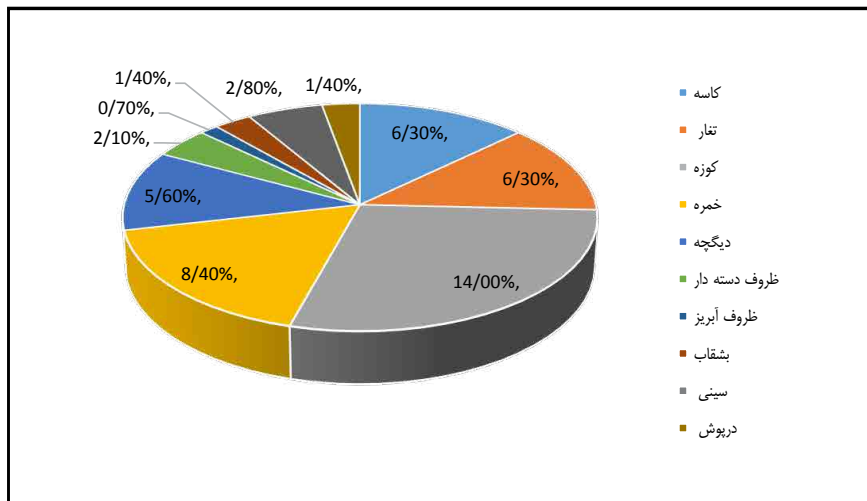
که اکنون شامل محوطه‌های شرقی و غربی است، به مانند سایر ساختارهای شهری دوره ساسانی به مرکزیت یک قلعه ساخته شده بودند (همان). البته می‌بایست توجه داشت که دوران اسلامی ویگل از نظر کیفیت و کمیت به سفال‌های دوره تاریخی این محوطه برتری دارد. در واقع می‌توان گفت که دوران رونق حضور و گسترش فضاهای شهری در ویگل مربوط به همین دوره است که تا اندکی بعد از حکمرانی سلاجقه ادامه داشته است (ر. ک. به: کریمیان و جاوری، ۱۳۸۸: نقشه شماره ۴). با این حال آن‌چه در این نوشتار به آن پرداخته شده است، صرفاً بر روی سفال‌های دوره ساسانی این محوطه تکیه دارد.

براین اساس و با توجه به مطالعات اولیه، ۹۸ قطعه سفال مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار گرفت. مبنای طبقه‌بندی ابتدایی داده‌ها، براساس نوع قطعه و سپس شکل آن‌ها است. براین اساس، سفال‌های ساسانی ویگل شامل ۵۷ قطعه لبه (۵۶٪)، ۲۱ قطعه بدنه (۲۰،۵۸٪)، ۴ قطعه کف (۳،۹۲٪)، ۲ قطعه لبه-دسته (۱،۶۰٪)، ۱ قطعه گردن و دسته (۱٪)، ۳ قطعه دسته (۲،۵۰٪)، ۱ قطعه لبه-آبریز (۱٪)، ۱ قطعه آبریز (۱٪) و ۸ قطعه شامل درپوش، سینی و بشقاب (۸٪) می‌شود (نمودار ۱)؛ هم‌چنین ۷۰ قطعه این بررسی شامل این اشکال می‌شود: ۹ کاسه (۶،۳۰٪)، ۹ تغار (۶،۳۰٪)، ۲۰ کوزه (۱۴٪)، ۱۲ خمیره (۸،۴۰٪)، ۸ دیگچه (۵،۶۰٪)، ۲ ظرف دسته‌دار (۲،۱۰٪)، ۲ ظرف آبریز (۰،۷٪)، ۲ بشقاب (۱،۴۰٪)، ۴ سینی (۲،۸۰٪) و ۲ درپوش (۱،۴۰٪) (نمودار ۲). مبنای گونه‌شناسی سفالینه‌های این پژوهش نیز براساس گونه‌های غالب بوده و از مطالعه نمونه‌های نادر، چشم‌پوشی شده است؛ براین اساس، تنها گونه قابل توجهی که در میان سفال‌های دوره ساسانی ویگل حائز اهمیت است، گونه ساده و بدون لعاب است.

نمودار ۱. طبقه‌بندی براساس نوع قطعه (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Chart 1. Classification based on potsherd (Authors, 2022).

نمودار ۲ طبقه بندی براساس اشکال سفالی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Chart 2. Classification of potteries based on their shapes (Authors, 2022).

هم‌چنین، سفال‌ها با در نظر گرفتن ویژگی‌های کیفی و طبق متغیرهای: رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت، پوشش بیرونی، پوشش درونی و تزئین توصیف شدند؛ بر این اساس، سفال ساسانی محوطه ویگل عمدتاً چرخ‌ساز (به جز قطعات بزرگ)، دارای آمیزه کانی (شن، ماسه، آهک و میکا) و گیاهی و با پخت کافی است. از لحاظ رنگ نیز سفال‌ها قرمز، نخودی، قهوه‌ای، نارنجی و خاکستری است. از نظر تزئینات اگرچه عمدتاً سفال‌ها ساده است، اما نمونه‌هایی با نقش کنده، ناخنی، برجسته، طنابی استامپی نیز به چشم می‌خورد. به منظور گاهنگاری داده‌ها، سفال‌های این پژوهش با سایر محوطه‌های ساسانی مانند: قلعه یزدگرد، قلعه سیرم‌شاه، محوطه‌های ساسانی سنقر و کلیایی و ماه‌نشان در غرب فلات ایران؛ دیوار گرگان، تورنگ‌تپه و مرو در شرق؛ قصر ابونصر و تل ابوسریفه در جنوب؛ شیرکوه نائین و چند محوطه واقع در مرکز فلات ایران مقایسه شده است (جدول ۱).

► جدول ۱. محوطه‌های مقایسه شده با محوطه ویگل (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Table 1. Sites of comparative studies (Authors, 2022).

منطقه	محوطه	منبع
غرب و شمال‌غرب	اولتان قالاسی	علیزاده، ۱۳۸۶
	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهامسی، ۱۳۹۳
	ماه نشان	خسروزاده و عالی، ۱۳۸۴
	سنقر و کلیایی	پارسه و همکاران، ۱۳۹۴
	قلعه یزدگرد	Keal & Keal: 1981
	هگمتانه	تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲
جنوب	قصر ابونصر	Whitcomb, 1985
	تل ابوسریفه	Adams, 1970
	تل ملیان	Alden & Balcer, 1987
شرق و شمال‌شرق	تورنگ تپه	Lecomte, 1987
	دیوار گرگان	Priestman, 2013
	مرو	Puschnigg, 2006
	بندیان	لباف خانیکی، ۱۳۸۷
	مس‌عینک	Lerner, 2018
مرکز فلات ایران	بررسی دشت کاشان (قلعه تپه قرآن - تپه قلعه درب آتش - تپه کهریز)	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵
	طسمیجان	Asgarnezhad & Javeri, 2021
	چال ترخان	Kleiss, 1987
	محوطه‌های ساسانی جنوب شرقی استان تهران	احمدی، ۱۳۹۵

کاسه‌ها

کاسه‌ها متنوع‌ترین شکل درمیان ظروف دوره ساسانی ویگل به‌شمار می‌آیند که از نظر ظاهری و نوع لبه بسیار قابل توجه هستند. کاسه‌ها را می‌توان از نظر شکل به دو گروه تقسیم نمود؛ کاسه با دهانه بسته و دارای بدنه کروی (شکل ۱:۱) و کاسه با دهانه باز (شکل ۱:۲-۹). شکل لبه‌ها نیز شامل لبه‌های ساده (شکل ۱:۱-۳)، شیاردار (شکل ۱:۴)، کوهان‌دار (شکل ۱:۵) و دندانه‌دار (شکل ۱:۶-۹) می‌شود.

تغارها

از نظر ظاهری، تغار به ظرفی گفته می‌شود که شکلی همانند کاسه، اما قطر دهانه‌ای بزرگ‌تر دارد. شکل تغارها به دو گروه تقسیم می‌شود؛ تغار با دهانه باز و عمیق (شکل ۲:۱-۶) و تغار با دهانه باز و کم‌عمق (شکل ۲:۷-۹). شکل لبه‌ها نیز شامل لبه سه‌بر (شکل ۲:۱)، چهاربر (شکل ۲:۲)، دندانه‌دار (شکل ۲:۳-۶) و برگشته (شکل ۲:۷-۹) می‌شود.

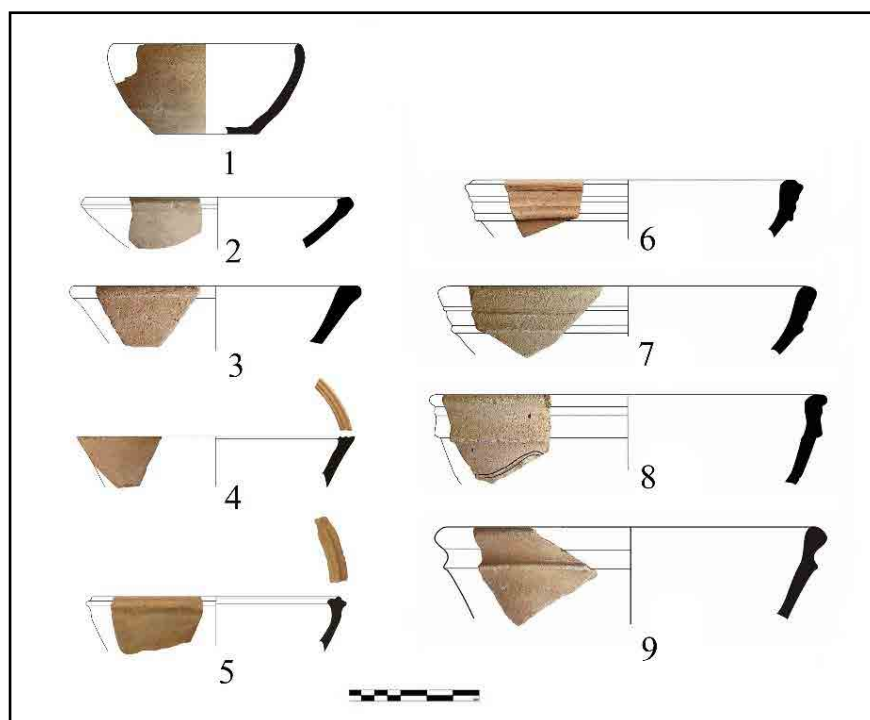
کوزه‌های بدون گردن

این دسته شامل کوزه‌هایی است که لبه ظرف بلافاصله به بدنه آن متصل می‌شود و ظرف گردن ندارد. از لحاظ شکل لبه می‌توان این کوزه‌ها را به چند گروه تقسیم کرد؛ لبه‌های ساده برگشته به بیرون (شکل ۳:۱-۲)، لبه‌های گرد (شکل ۳:۳-۴)،

شکل ۱. جدول و تصویر کاسه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 1. Table and Figures of bowls (Authors, 2022).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۱۳	F2-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	تورنگ تپه	Lecomte 1987: pl. 41: 3
۲	۱	D20-4	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۳، تصویر ۲۱: S.S. 188
۳	۱	E15-3	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	بندیان	لباف خانیکی، ۱۳۸۷: شکل ۴: ۴
۴	۴	G6	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب نخودی، لعاب نخودی، فاقد تزیین	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۳۹، تصویر ۷: S.S. 98
۵	۳۲	E6	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	تپه قلعه خنچه	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۱۳۶، تصویر N:17: ۹۶
۶	۱۰	E4-6	قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	طسمیجان	Asgarnejad, Javeri, 2021: 170, Fig13: 5
۷	۱	C3-2	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	قلمه یزدگرد	Keal and Keal: 1981, Fig 19: 6
۸	۱۰	C3-2	قهوه‌ای مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزیین نقش کنده	قلمه یزدگرد	Keal and Keal: 1981, Fig 18: 21
۹	۲	F23	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزیین	طسمیجان	Asgarnejad, Javeri, 2021: 162, Fig 5: 7

لبه‌های چهاربر با شیاری در مرکز (شکل ۳: ۵-۸)، لبه چهاربر (شکل ۳: ۹) و لبه سه‌بر (شکل ۳: ۱۰).

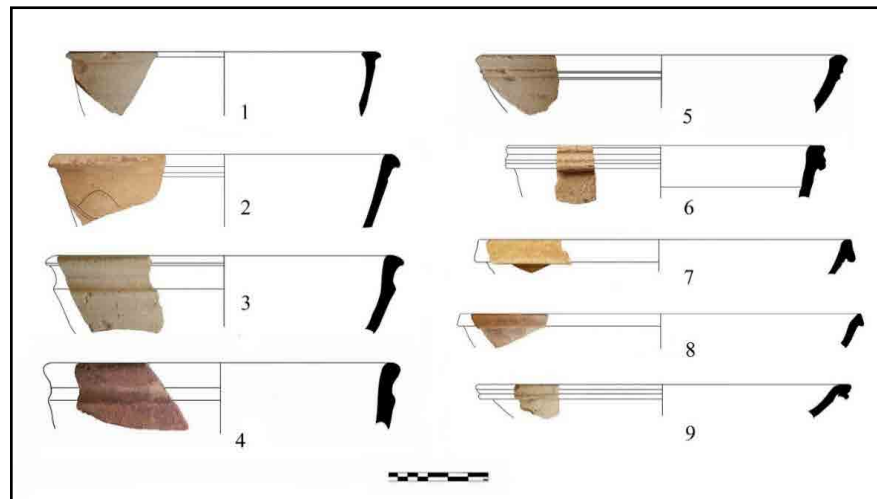
کوزه‌های گردن‌دار

در این دسته از ظروف دارای گردن هستند که به همراه لبه به قسمت شانه ظرف متصل می‌گردد. از لحاظ شکل لبه این ظروف به چند دسته تقسیم می‌شوند؛ لبه‌های چهاربر (شکل ۴: ۱-۲، ۸)، لبه‌های چهاربر با دو یا یک شیاری در مرکز (شکل ۴: ۳-۴)؛ لبه‌های سه‌بر (شکل ۴: ۵-۷) و لبه‌های گرد (شکل ۴: ۹). اگرچه این سفال‌ها نیز اکثراً ساده هستند، ولی در آن‌ها مواردی از تزیین مانند باند برجسته

► شکل ۲. جدول و تصویر تگارها (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 2. Table and Figures of bins (Authors, 2022).

منبع مقایسه	مکان مقایسه	توصیفات رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	مربع	شماره برداشت	شماره سفال
Priestman, 2013: 18:6 J.498, 14	دیوار گرگان	نخودی مایل به قرمز، کانی/گیاهی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	R8	۱۶	۱
Lecomte 1987: pl. 42: 11	تورنگ تپه	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، فاقد پوشش، نقش کنده موج	E22-2	۱۳	۲
Keal and Keal: 1981, Fig 19: 22	قلعه یزدگرد	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لمب گلی نخودی، لمب گلی نخودی، فاقد تزئین	C3-3	1B	۳
Keal and Keal: 1981, Fig 19: 19	قلعه یزدگرد	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	F2-2	۴۸	۴
Addams, 1970: pl.3: Fig 6. bl	تل ابوسریفه	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لمب نخودی، لمب نخودی، فاقد تزئین	G6-2	۸	۵
Puschnigg, 2006: Fig A3.17	مرو	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، ناکافی، فاقد پوشش و تزئین	E23	۳۳	۶
Priestman, 2013: 18:13 J.100, 1	دیوار گرگان	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	R8	۲۲	۷
محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۳۹، تصویر ۸ S.S. 116	سیرم شاه	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	F2-4	۳۳	۸
Puschnigg, 2006: Fig A3.17	مرو	قهوه‌ای مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	E4-6	۹	۹

افقی روی گردن یا شاننه (شکل ۴: ۱، ۲، ۴، ۷) و تزئین کنده موج (شکل ۴: ۳) مشاهده می‌شود.

خمیره‌ها

خمیره‌های محوطه ویگل به دو دسته گردن دار (شکل ۵: ۱-۶) و بدون گردن (شکل ۵: ۷-۱۲) تقسیم می‌شود. شکل لبه‌ها نیز عمدتاً ضخیم متمایل به بیرون (شکل ۵: ۱-۴)، لبه‌هایی با برجستگی افقی رو به داخل (شکل ۵: ۵-۶)، لبه‌های تخت شیاردار (شکل ۵: ۷، ۱۰-۱۱)، لبه‌های تخت ساده (شکل ۵: ۸، ۱۲) و لبه‌های گرد (شکل ۵: ۹)، می‌شود.

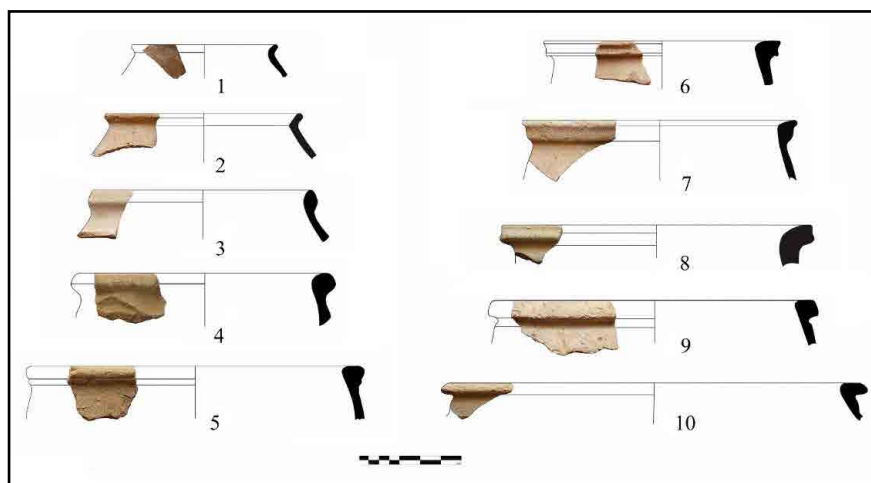
دیگچه‌ها

به ظروفي بدون گردن، با بدنه گرد که اندازه‌ای متوسط دارند، دیگچه گفته می‌شود. دیگچه‌های ویگل براساس لبه به دیگچه‌هایی با لبه گرد برگشته به

منبع مقایسه	مکان مقایسه	توصیفات رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	مربع	شماره برداشت	شماره سفال
خسروزاده و عالی، ۱۳۸۴: طرح ۸:۱۶	ماه نشان	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لایه نمک، ندارد، فاقد تزئین	E11	۴۱	۱
باغ‌شیخی و دیگران، ۱۳۹۸: تصویر ۱۳	نائین	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	R8	۳	۲
Lecomte 1987: pl.47: 2	تورنگ تپه	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	C2-1	۱۱	۳
تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: ۲۳۳. تصویر شماره ۱: R	هگمتانه	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	D3-1	۱۱	۴
Puschnigg, 2006: 150: Fig 7.2	مرو	قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	E6-1	۵	۵
تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: ۲۳۳. تصویر شماره ۱: Q	هگمتانه	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	R8	۱۴	۶
Keal and Keal, 1981: Fig 12: 11	قلعه یزدگرد	نخودی، آهک و شن و ماسه، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	F14	۶	۷
پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۱: ۲	سنقر و کلیایی	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	R8	۱۷	۸
پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۱: ۷	سنقر و کلیایی	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	D21-3	۴	۹
Keal & Keal, 1981: Fig 9	قلعه یزدگرد	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب گلی، لعاب گلی، فاقد تزئین	G6-2	۳۶	۱۰

شکل ۳. جدول و تصویر کوزه‌های بدون گردن (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 3. Table and figures of jars without neck (Authors, 2022).

بیرون (شکل ۶: ۱-۴)، لبه ساده (شکل ۶: ۵) و لبه با زائده برگشته در قسمت بیرونی که احتمالاً به عنوان دسته استفاده می‌شده است (شکل ۶: ۶-۸). اکثر این ظروف ساده هستند، ولی در مواردی تزئینات نقش‌کننده نیز روی آن‌ها کار شده است (شکل ۶: ۴، ۸).

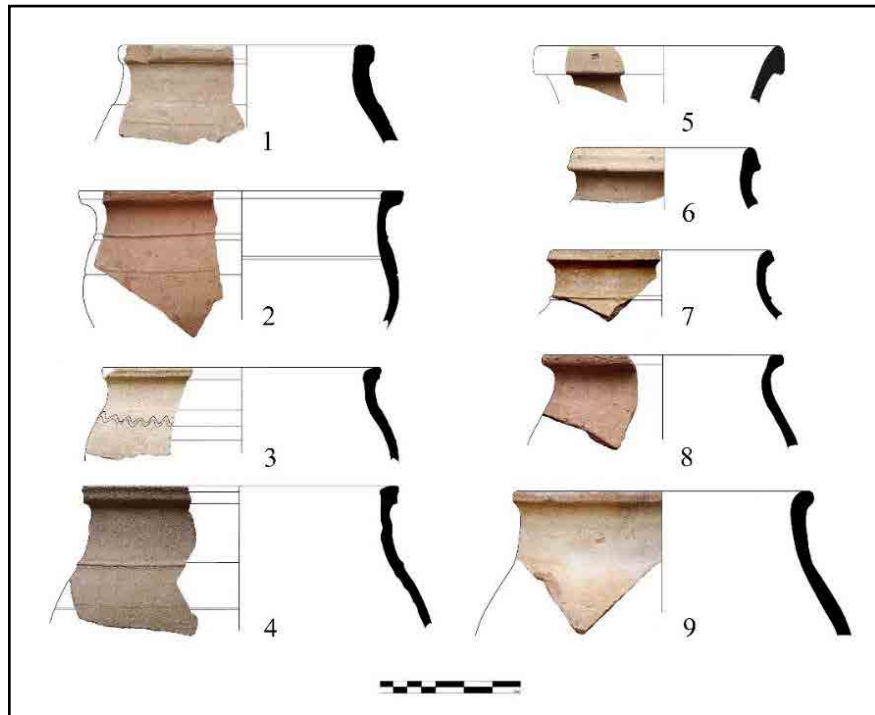
درپوش، سینی و بشقاب

درمیان سفال‌های تاریخی علاوه بر اشکال سفالی شاخص، اشکالی مانند درپوش و ظروف مسطح نیز به چشم می‌خورد. ظروفی مانند بشقاب (شکل ۷: ۱-۲) و سینی (شکل ۷: ۳-۶) جزو ظروف مسطح به حساب می‌آیند (شکل ۷: ۷-۸).

► شکل ۴. جدول و تصویر کوزه‌های گردن‌دار (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 4. Table and figures of jars with nech (Authors, 2022).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۱۰	F2-2	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	سیرم‌شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۳۸، تصویر ۵: S.S.57
۲	۴۱	F2-1	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، نوار کنده و برجسته افقی	سیرم‌شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۳، تصویر ۵: S.S.123
۳	۳۵	F2-2	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، نقش کنده موج	قلعه یزدگرد	Keal and Keal: 1981, Fig 14: 32
۴	۹	C19-1	خاکستری، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، نوار کنده و برجسته افقی	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۳۸، تصویر ۵: S.S.49
۵	۶	C3-2	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، فاقد تزئین	تورنگ تپه	Lecomte 1987: pl. 47: 11
۶	۳	D20-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، فاقد تزئین	-	-
۷	۱۵	F2-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، نوار برجسته افقی	بندیان	لباف خانیکی، ۱۳۸۷: شکل ۸: ۱
۸	۱۲	F2-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تپه کهریز	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۳۵۶، تصویر ۳: N:1
۹	۴	C3-3	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	سیرم‌شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۳۸، تصویر ۵: S.S.55

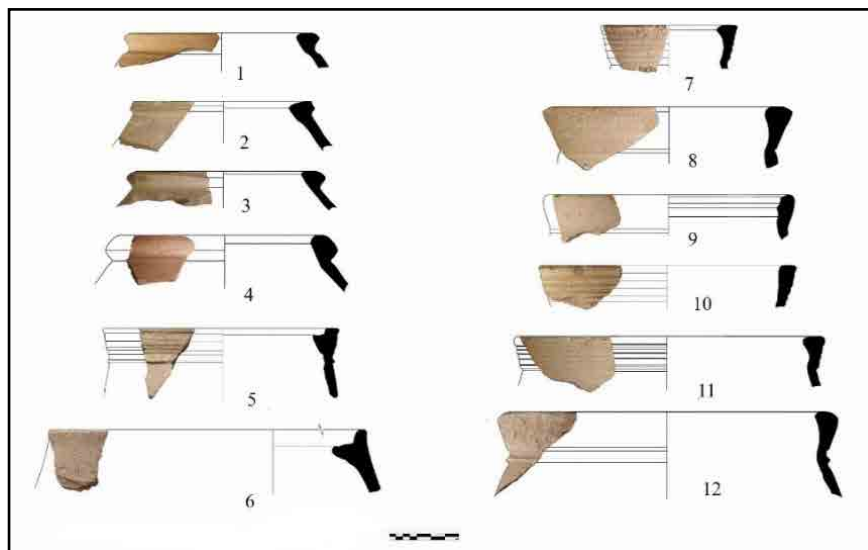
ظروف دسته‌دار و ظروف آبریز

تعدادی از قطعات سفالی به دست آمده از ویگل دارای لوله آبریز و دسته هستند. قطعات این گروه شامل دسته (شکل ۸: ۱-۳)، لبه-دسته (شکل ۸: ۴-۵) و گردن-شانه و دسته (شکل ۸: ۶) می‌شود. در این نمونه‌ها قسمت لبه، گردن و شانه چرخ‌ساز و بخش الحاقی دسته، دست‌ساز است. تزئینات این سفال‌ها نیز شامل نقوش استامپی (شکل ۸: ۱) و نقوش کنده است (شکل ۸: ۶). دیگر قطعات این

شکل ۵. جدول و تصویرخمره‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 5. Table and figures of vats (Authors, 2022).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۳	C2-2	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قلعه یزدگرد	Keal & Keal: 1981, Fig 9: 12
۲	۷	G3	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قلعه یزدگرد	Keal & Keal: 1981, Fig 9: 29
۳	۲	C21	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	سنقر و کلیایی	پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۸، ۶
۴	۱	D19-1	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تورنگ تپه	Lecomte 1987: pl.53: 3
۵	۲	F7	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تل ابوسریفه	Addams, 1970: pl.3: Fig 6. bs
۶	۱	F6-6	قرمز، شن و ماسه، کافی، چرخ‌ساز، فاقد پوشش و تزئین	تپه قلعه قرآن	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۳۵۲، تصویر ۳۱۲
۷	۱۸	C3-1	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قلعه یزدگرد	Keal & Keal: 1981, Fig 11: 15
۸	۴	D20-5	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تپه قلعه درب آتش	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۲۲۴، تصویر ۱۷، ۲۸۴
۹	۱	D3	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	سنقر و کلیایی	پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۱: ۱۱
۱۰	۲	C9	قهوه‌ای روشن، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قصر ابونصر	Whitcomb, 1985: Fig 40, E
۱۱	۱	C3-1	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، ناکافی، فاقد پوشش و تزئین	تپه قلعه درب آتش	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۲۲۴، تصویر ۱۹، ۲۸۴
۱۲	۱	E22-2	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	-	-

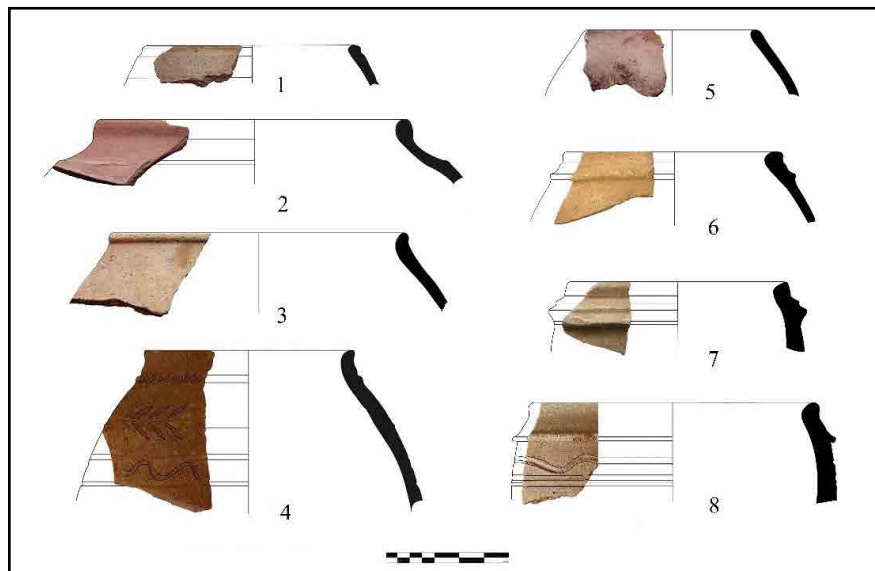

گروه شامل لبه و آبریز (شکل ۸: طرح ۷) و گردن و آبریز (شکل ۸: طرح ۸) است که در دو مورد نخست قسمت لبه و گردن چرخ‌ساز و بخش الحاقی آبریز دست‌ساز است.

شکل ۶. جدول و تصویر دیگچه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Fig. 6. Table and figures of pots (Authors, 2022).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۱۴	E4-3	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	-	-
۲	۴۳	F2-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب گلی، لعاب گلی، تزئین خط برجسته افقی	-	-
۳	۴۳	F2	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	ماه نشان	خسروزاده و عالی، ۱۳۸۴: طرح ۱۵ شماره ۵.
۴	۱۶	G3	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین نقش	تورنگ تپه	Lecomte 1987, pl. 52:8
۵	۶	D20-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تورنگ تپه	Lecomte 1987, pl. 52:3
۶	۶	C2-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قلعه یزدگرد	Keal, 1981: Fig. 10: 5
۷	۱۵	C3	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	-	-
۸	/	D3-1	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین کنده موج	-	-

کف‌ها

درمیان انواع فرم‌های کف که در دوره ساسانی رواج داشته است در مطالعه سفال‌های حاضر کف ظروف به دو نوع دیسکی (شکل ۹: ۱-۲) و تخت (شکل ۹: ۳-۴) تقسیم می‌گردد.

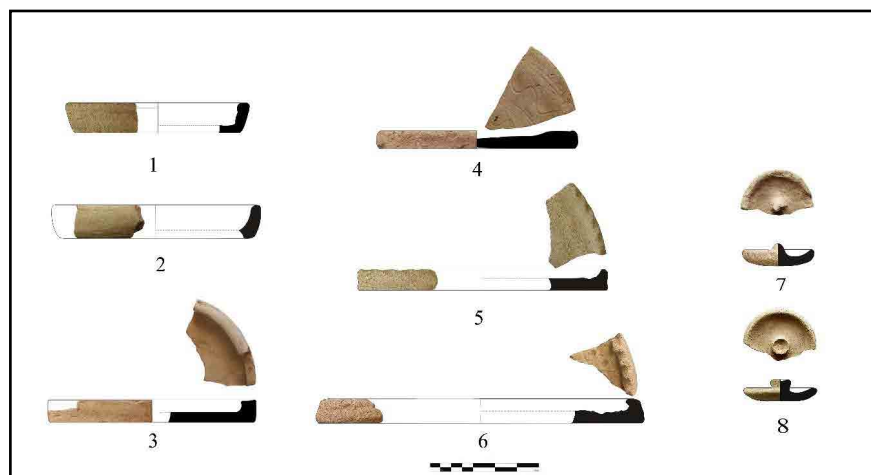
بدنه‌های دارای تزئین

اگرچه اکثر ظروف تاریخی ویگل فاقد تزئین هستند، اما در مواردی نیز از تزئینات شاخص و شناخته شده‌ای که در دوره ساسانی مورد استفاده بوده بهره‌مند هستند. این نمونه‌ها با توجه به تزئین روی بدنه انتخاب شده‌اند که این تزئینات شامل نقش کنده هندسی موج (شکل ۱۰: ۱-۳)، تزئین ناخنی (شکل ۱۰: ۴)، طنابی انگشتی (شکل ۱۰: ۵-۶)، طنابی خطی (شکل ۱۰: ۷-۸) و نقوش افزوده منحنی (شکل ۱۰: ۹) است.

منبع مقایسه	مکان مقایسه	توصیفات رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت یخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	مربع	شماره برداشت	شماره سفال
Whitcomb, 1985: 141, Fig 52: a	قصر ابونصر	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	E22-2	۲۸	۱
-	-	قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	C19-1	۱۰	۲
Whitcomb, 1985: 141, Fig 52: b. Alden and Balcer, 1978: Fig 6 (18-19).	قصر ابونصر تل ملیان	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	D3-2	۲۲	۳
-	-	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، فاقد پوشش، تزئین کنده موج	F7-2	۱	۴
Whitcomb, 1985: 143, Fig 53: s	قصر ابونصر	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین	E4-3	۳۶	۵
Whitcomb, 1985: 143, Fig 53: r	قصر ابونصر	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین	F23	۳۹	۶
Whitcomb, 1985: 143, Fig 53: K	قصر ابونصر	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، دست‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	F2-1	۹۴	۷
-	-	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	F2	۹۳	۸

شکل ۷. جدول و تصویر ظروف مسطح (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 7. Table and figures flats, trays and lids (Authors, 2022).

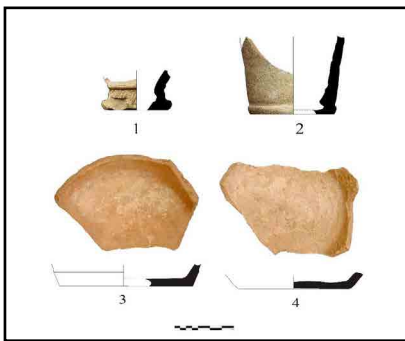
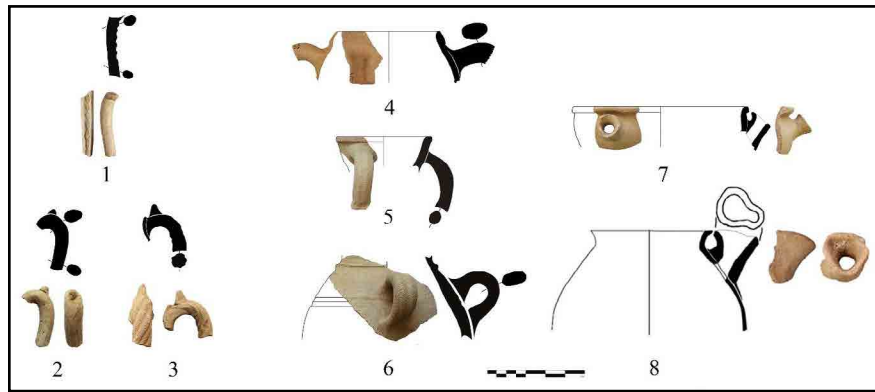

گذشته از نقوش تزئینی فوق، نقوش استامپی نیز به وفور و با الگوهای تزئینی متنوعی شامل هندسی، گیاهی و انتزاعی که با مهرهای متنوع و مختلف روی سطح سفال‌ها اجرا شده‌اند. در مواردی نقوش دارای الگوهای منظمی هستند که از آن جمله می‌توان به ردیف افقی نقوش شبیه خوشه گندم اشاره کرد؛ برای مثال، در شکل ۱:۱۱، در قسمت شانه ظرف فضایی با نقوش کنده هندسی ایجاد شده و سپس ردیف افقی نقوش استامپی اضافه شده است. نقش تزئینی دیگری که در چند مورد تکرار شده است، ردیفی افقی از نیم‌دایره‌های طاق‌مانند است (شکل ۱:۱۱). این نقوش از دو نیم‌دایره مجزا تشکیل شده است، که نیم‌دایره بالایی شبیه به نقوش سوزنی کار شده است. نقشی دیگر که در چند مورد از سفال‌های استامپی مشاهده می‌شود نقوش قلبی‌شکل است که معمولاً به صورت ردیف افقی طرح شده است. این نقوش نیز معمولاً به وسیله قاب‌هایی که با نقوش کنده ایجاد شده از سایر قسمت‌ها جدا شده‌اند (شکل ۱:۱۱: ۴-۵). اهمیت این نقوش قلبی‌شکل وقتی بهتر نمایان می‌شود که در بخشی از تزئینات نقاشی آتشکده هم این نقش قلب دیده می‌شود.

► شکل ۸. جدول و تصویر دسته و لوله (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 8. Table and figures of handles and tubular (Authors, 2022).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۱۴	E4-3	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	-	-
۲	۴۳	F2-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب گلی، لعاب گلی، تزئین خط برجسته افقی	-	-
۳	۴۳	F2	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	ماه نشان	خسروزاده و عالی، ۱۲۸۴: طرح ۱۵ شماره ۵.
۴	۱۶	G3	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین نقش کنده موج، دایره‌ای و برگی شکل	تورنگ تپه	Lecomte 1987, pl. 52:8
۵	۶	D20-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	تورنگ تپه	Lecomte 1987, pl. 52:3
۶	۶	C2-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	قلعه یزدگرد	Keal, 1981: Fig. 10: 5
۷	۱۵	C3	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش و تزئین	-	-
۸	/	D3-1	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین کنده موج	-	-

► تصویر ۹. کف‌های پایه‌دار و تخت (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 9. Table and figures of bases (Authors, 2022).

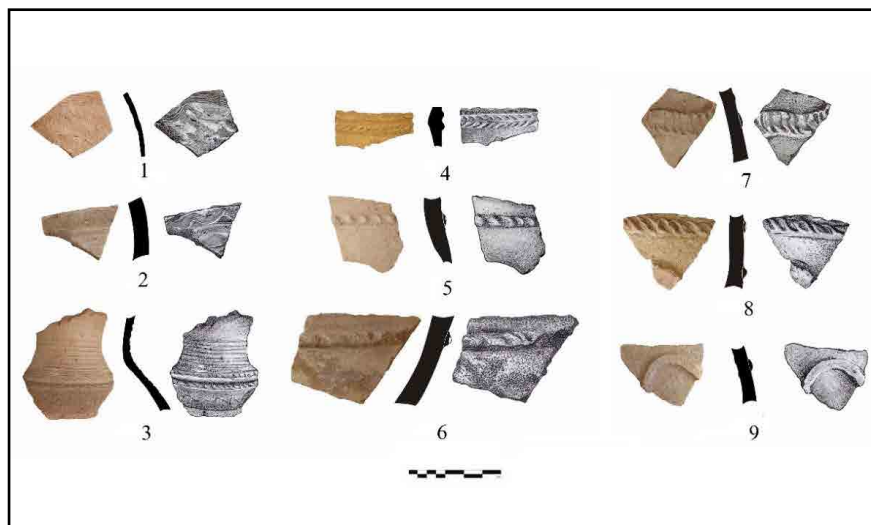
شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	F6-9	۶۲	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	-	-
۲	F6-3	۱۹	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش تزئین استامپی	قلعه یزدگرد	Keal & Keal: 1981, Fig 20: 34
۳	G7-2	۳	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش فاقد تزئین	دیوار گرگان	Priestman, 2013: Fig 18:7 F
۴	F2-1	۹۵	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش فاقد تزئین	اولتان قالاسی	علیزاده، ۱۳۸۶: شکل ۱۳ T1.L9.16

هم‌چنین، نمونه‌ای از چند ردیف نقطه مربع‌شکل به صورت عمودی روی را می‌توان در شکل ۱۱: ۶ مشاهده کرد. علاوه بر موارد فوق، نقوش هندسی مانند دایره، مثلث توخالی و لوزی نیز با تزئین استامپی روی تعدادی از نمونه‌ها کار شده است (شکل ۱۱: ۷-۱۰). نقوش دایره‌ای شکلی که با نام گردونه شناخته می‌شود نیز روی چند مورد از سفال‌های تزئین استامپی ویگل دیده می‌شود. این نقوش نیز معمولاً به صورت ردیف دایره افقی یا عمودی کار شده و به وسیله کادری با نقوش کنده از سایر قسمت‌های کناری جدا شده است (شکل ۱۱: ۱۱-۱۲).

شماره سفال	شماره برداشت	مربع	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۷	E19	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	قلعه بزرگرد	Keal & Keal, 1981: Fig 26: 14
۲	۲۷	E22-2	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین نقش کنده موج	قلعه بزرگرد	Keal & Keal, 1981: Fig 26: 15
۳	۲۲	C3-2	قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین کنده و شیاری	قلعه بزرگرد	Keal & Keal, 1981: Fig 28: 20
۴	۲۸	F6-10	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین کنده ناخنی	قلعه بزرگرد	Keal & Keal, 1981: Fig 25: 16
۵	۱۶	E4-6	قهوه‌ای مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب نخودی، لعاب نخودی، تزئین طنابی انگشتی	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۷، تصویر ۳۵
۶	۱۴	C19-2	قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین طنابی انگشتی	—	—
۷	۳	E4-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین طنابی خطی	سیرم شاه	محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۷، تصویر ۳۶
۸	۱۷	E25	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین طنابی خطی	—	—
۹	۱۳	E25	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، نوار برجسته منحنی	بررسی دشت کاشان تپه ارمک	حیدری و ساروخانی، ۱۳۹۵: ۳۳۹، تصویر ۳۹۹

شکل ۱۰. جدول و تصویر تزئینات (نکارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 10. Table and figures of decorated potsherds (Authors, 2022).

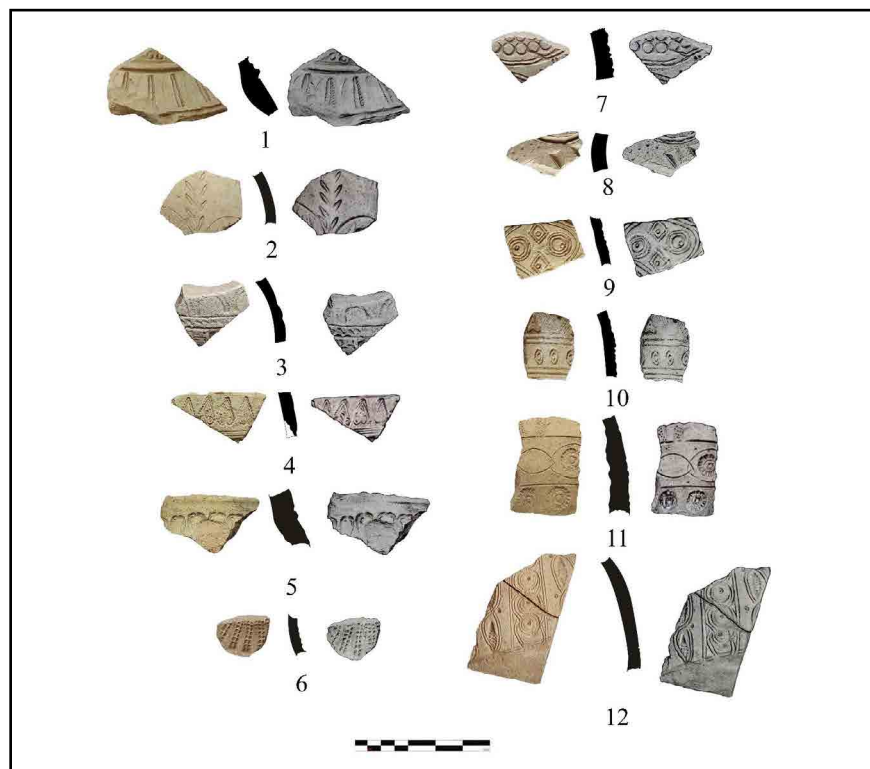

علاوه بر این، در نخستین فصل کاوش محوطه ویگل کوزه‌ای به دست آمده است که روی آن تقریباً تمام نقوش تزئینی استامپی مانند نقوش گیاهی و هندسی که در بالا به آن اشاره شد را می‌توان مشاهده کرد. در قسمت گردن این ظرف کادرهایی با نقوش کنده ایجاد شده و ردیفی از نقوش خوشه‌گندم به صورت افقی کار شده است؛ هم‌چنین نقوشی مشابه روی شانه و دسته ظرف نیز کار شده است. در قسمت بدنه ظرف نیز نقوش هندسی فراوانی هم‌چون دایره، مثلث و مستطیل دیده می‌شود، که در سایر نمونه‌ها تنها بخش‌هایی از آن را می‌توان مشاهده کرد (شکل ۱۲).

► شکل ۱۱. جدول و تصویر تزئینات استامپی (نگارندگان، ۱۴۰۰).

Pl. 11. Table and figures of potsherds with stamped decoration (Authors, 2022).

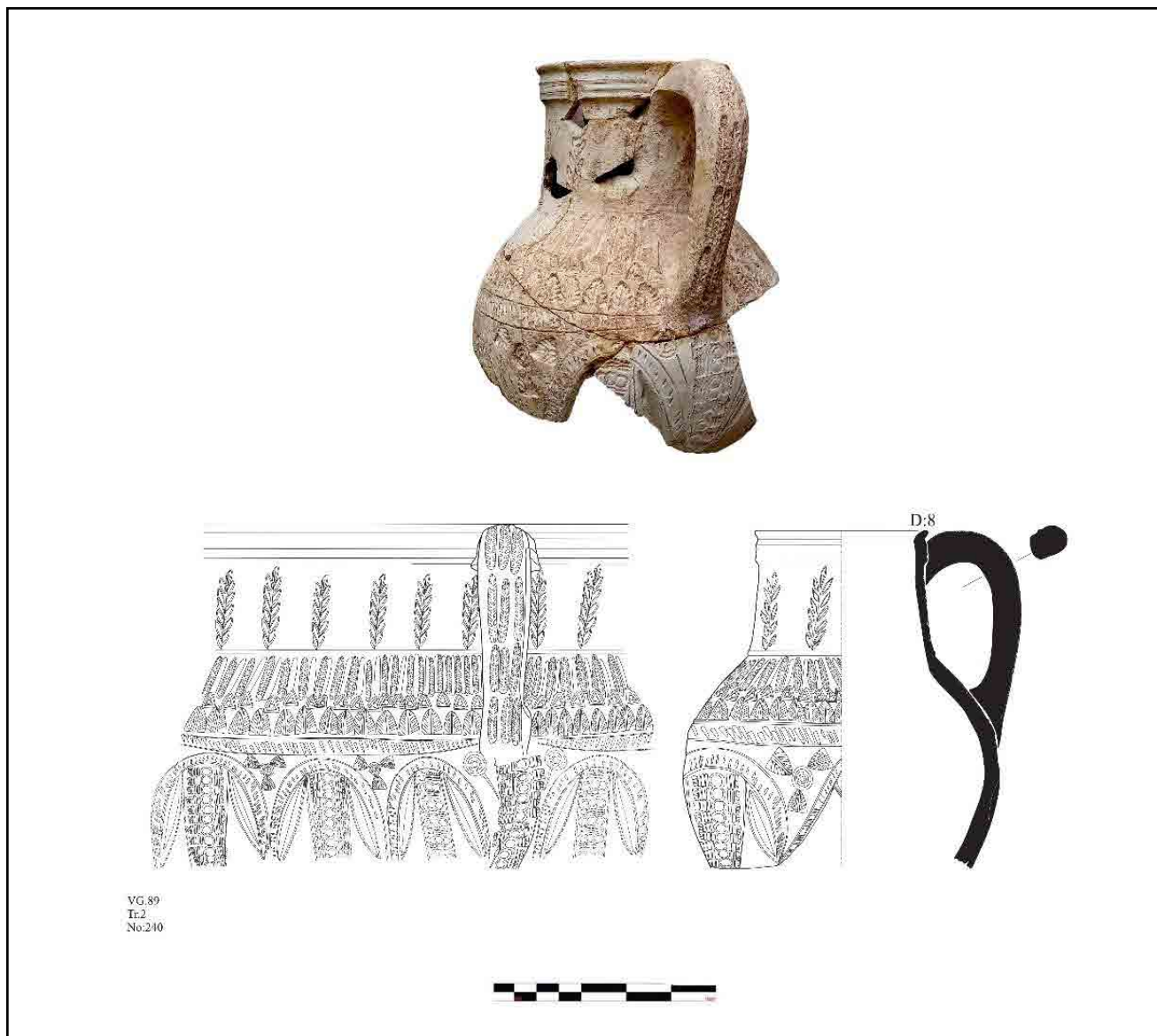
شماره برداشت	مربع	توصیفات رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	F15-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب نخودی، لعاب نخودی، تزئین استامپی	چال ترخان ری	Kleiss, 1987: Abb. 14
۲	D15	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	چال ترخان ری	Kleiss, 1987: Abb 9
۳	F6-2	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	-	-
۴	G6-2	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	-	-
۵	E5	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	-	-
۶	C15-2	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	جنوب شرقی استان تهران (کد محوطه ۲۲)	احمدی کتابونجه، ۸۸: ۱۳۹۵
۷	F15-1	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	جنوب شرقی استان تهران (کد محوطه ۱۱۴)	احمدی کتابونجه، ۱۲۱: ۱۳۹۵
۸	F6-9	نخودی مایل به قهوه‌ای، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	چال ترخان ری	Kleiss, 1987: Abb 7
۹	E6-3	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	-	-
۱۰	E8	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	مس عینک	Learner, 2018: Fig 1: b
۱۱	E23-1	نخودی، کانی، چرخ‌ساز، کافی، لعاب نخودی، لعاب نخودی، تزئین استامپی	تل ابوسریفه	Addams, 1970: pl.4: Fig 9. IV
۱۲	R9	نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	تل ابوسریفه	Addams, 1970: pl.4: Fig 9. III

شماره	شماره سفال	ترانسه	توصیفات	مکان مقایسه	منبع مقایسه
۱	۲۴۰	۲	رنگ خمیره، آمیزه، نوع ساخت، کیفیت پخت، پوشش بیرونی، پوشش درونی، تزئین نخودی مایل به قرمز، کانی، چرخ‌ساز، کافی، فاقد پوشش، تزئین استامپی	-	-

شکل ۱۲. مشخصات و تصویر کوزه به دست آمده از کاوش‌های ویگل در سال ۱۳۸۹ (نگارندگان، ۱۴۰۰). ◀

Pl. 12. A jug decorated with stamped motifs found during the first season of excavations (Authors, 2022).

نتیجه‌گیری

در پاسخ به پرسش نخست و با در نظر گرفتن ویژگی‌های فنی در سفال‌های ساسانی محوطه ویگل می‌توان گفت که اشکال سفالی شامل: کاسه، کوزه‌های گردن‌دار و بدون‌گردن، خمره و دیگچه می‌شود؛ البته مواردی از سایر شکل‌ها مانند انواع ظروف دسته‌دار و آبریزها، درپوش، بشقاب و سینی نیز به چشم می‌خورد. این سفال‌ها بیشتر شامل سفال‌های ساده بدون لعاب با کاربری

روزمره است که در آن تزئین چندان اهمیت نداشته است؛ با این حال، مواردی از انواع تزئینات کنده، ناخنی، برجسته، طنابی و استامپی نیز وجود دارد. اکثر سفال‌ها در اندازه بزرگ و متوسط هستند و شکل لبه آن‌ها ساده، نواری، سه‌بر، چهاربر، گرد و دنداندار است. این سفال‌ها دارای خمیره‌ای در رنگ‌های نخودی، نخودی مایل به قرمز، قرمز و قهوه‌ای هستند، چرخ‌ساز بوده و پخت مناسبی دارند؛ هم‌چنین آمیزه که در ساخت آن‌ها به کار رفته شامل مواد کانی مانند: شن ریز و درشت، ماسه، آهک، میکا و کوارتز، و گیاهی مانند کاه است. پرسش دوم این پژوهش نیز با در نظر گرفتن مطالعات تطبیقی پاسخ داده شده است؛ از این رو، می‌توان گفت که سنت سفالی که در این منطقه از فلات مرکزی ایران رواج داشته است با تعدادی از محوطه‌های ساسانی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در سرتاسر قلمروی ساسانیان قرابت دارد؛ از این رو، می‌توان سفال‌های محوطه ویگل را براساس شکل با این محوطه‌ها مقایسه کرد: تنها نمونه کاسه دهانه بسته با محوطه تورنگ تپه (شکل ۱: ۱) و کاسه‌های دهانه باز با محوطه‌های طسمی جان، قلعه خنچه، سیرم‌شاه، قلعه یزدگرد و بندیان (شکل ۱: ۲-۹). تغار باز و عمیق با محوطه‌های دیوار گرگان، تورنگ تپه، مرو، قلعه یزدگرد و ابوسریفه (شکل ۲: ۱-۶) و تغار باز و کم عمق با محوطه‌های دیوار گرگان، مرو و سیرم‌شاه (شکل ۲: ۷-۹). کوزه‌های بدون گردن با محوطه‌های تورنگ تپه، مرو، شیرکوه، ماه‌نشان، هگمتانه، قلعه یزدگرد و سنقر و کلیایی (شکل ۳: ۱-۱۰). کوزه‌های گردن دار با محوطه‌های تورنگ تپه، تپه کهریز، بندیان، سیرم‌شاه و قلعه یزدگرد (شکل ۴: ۱-۹). خمره‌های بدون گردن با محوطه‌های تورنگ تپه، تپه قلعه قزآن، قلعه یزدگرد، سنقر و کلیایی و تل ابوسریفه (شکل ۵: ۱-۶)؛ خمره‌های گردن دار با محوطه‌های تپه قلعه درب آتش، قلعه یزدگرد، قصرابونصر، سنقر و کلیایی و قلعه یزدگرد (شکل ۵: ۷-۱۲). دیگچه‌ها با محوطه‌های تورنگ تپه، ماه‌نشان و قلعه یزدگرد (شکل ۶: ۳-۶). سایر شکل‌های سفالی مانند ظروف مسطح بشقاب، سینی و درپوش‌ها را می‌توان با محوطه قصرابونصر مقایسه کرد (شکل ۷: ۱-۷). ظروف دسته‌دار و آبریز با محوطه‌های اولتان قالاسی، دیوار گرگان و قصر ابونصر همانند است (شکل ۸: ۱-۸). کف‌های دیسکی قابل مقایسه با قلعه یزدگرد و کف‌های تخت قابل مقایسه با دیوار گرگان است (شکل ۹: ۱-۴).

در پاسخ به پرسش سوم نیز می‌بایست گفت که سفال‌های محوطه ویگل تنوع قابل توجهی از تزئین را نشان می‌دهند. تزئینات کنده موج و ناخنی قابل مقایسه با قلعه یزدگرد (شکل ۱۰: ۱-۴)، نقوش طنابی انگشتی و طنابی خطی قابل مقایسه با محوطه سیرم‌شاه (شکل ۱۰: ۵-۸) و یک نمونه نقش افزوده منحنی با تپه ارمک (شکل ۱۰: ۹). نقوش استامپی به نسبت سایر تزئینات تنوع بیشتری را نشان می‌دهند. تعدادی از طرح‌ها مانند نقوش هندسی، نقوش شبیه به خوشه گندم و نقوش گردونه را با محوطه‌های ساسانی جنوب شرق استان تهران، چال ترخان، مس عینک و تل ابوسریفه مقایسه کرد (شکل ۱۰: ۱۰).

۲-۱؛ ۶-۱۰؛ ۱۱-۱۲)؛ اما تاکنون نقوشی مانند نیم‌دایره‌های طاق مانند و نقوش قلبی‌شکل مشاهده نشده‌اند و به نظر جزو طرح‌های منحصر به فرد این محوطه به حساب می‌آیند؛ از این رو، می‌توان گفت که تزئینات استامپی در محوطه ویگل برخلاف سایر جنبه‌های سفالگری این منطقه مانند اشکال سفالی، پیرو یک سنت بومی و محلی بوده است؛ به ویژه با در نظر گرفتن این نکته، مشابه تزئینات قلبی‌شکل در بخشی از دیوار آتشکده این محوطه نیز به کار رفته است. آن چه در مجموع قابل توجه است، اهمیت محوطه ویگل به عنوان یکی از مراکز مهم دوره ساسانی است؛ اگرچه پیش‌تر وجود سازه‌ای مانند آتشکده بر این مهم صحه گذاشته بود. البته بررسی سفال‌های این محوطه نشان داد که ویگل مرکزی مجزا از سایر محوطه‌های دوره ساسانی نبوده است، بلکه با مراکز مهم و شناخته شده این دوره نیز در ارتباط بوده است. بیشترین همانندی سفال‌های این محوطه با محوطه‌های شاخص ساسانی واقع در شمال شرق و غرب ایران است؛ از این رو به نظر می‌رسد که با ادامه پژوهش‌های باستان‌شناختی جنبه‌های بیشتری از دوره ساسانی در این محوطه مشخص گردد.

پی‌نوشت

۱. ر. ک. به: ابوشیخ اصفهانی، ۱۴۱۲-۱۹۹۲؛ قمی، ۱۳۶۱؛ الراوندی، ۱۳۳۴.
۲. قصیده‌ای که «قاسانی راوندی» در آن از حمله «ملک سلجوق» سخن به میان می‌آورد، «نوبیه» نام دارد. در این قصیده، وی ابتدا در ضمن گلایه از روزگار و هشدار به عبرت گرفتن از سرنوشت بیدادگران در گذشته، هجوم سپاهیان و حتک حرمت به مردم آبادی‌های اطراف کاشان را شرح می‌دهد (الحسنی الراوندی القاسانی، ۱۳۳۴: ۸۴).

کتابنامه

- ابوشیخ اصفهانی، عبدالله بن محمد، ۱۴۱۲/۱۹۹۲، طبقات المحدثین بأصبهان والواردين عليها. محقق: عبد الغفور عبد الحق حسین البلوشی، مؤسسه الرساله بیروت.
- احمدی، نرگس، ۱۳۹۵، «مطالعه و تفسیر هنری سفال نقش استامپی دوره ساسانی براساس یافته‌های جنوب شرقی استان تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی، دانشگاه هنر اصفهان، پژوهشکده حفاظت و مرمت آثار فرهنگی و تاریخی (منتشر نشده).
- الحسنی الراوندی القاسانی، ضیاءالدین ابی‌الرضا، ۱۳۳۴، دیوان. تصحیح: سید جلال‌الدین ارموی، تهران: انتشارات مجلس، چاپ اول.
- باغ‌شیخی، میلاد؛ اسمعیلی جلودار، محمداسماعیل؛ خسروزاده، علیرضا؛ حاجی محمدعلیان، علمدار، ۱۳۸۹، «درآمدی بر شناخت شناسی سفال‌های ساسانی و اسلامی محوطه شیرکوه نایین فلات مرکزی ایران». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۳ (۱۰): ۸۷-۱۰۷.
- پارسه، شهرام؛ ساریخانی، مجید؛ و حیدریان، محمود، ۱۳۹۴، «توصیف، طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال‌های ساسانی شهرستان سنقر و کلیایی». همایش باستان‌شناسان جوان (۱۹ تا ۲۱ مهر ۱۳۹۴): ۹۳۵-۹۷۲.

- تاج‌بخش، رویا؛ و آذرنوش، مسعود، ۱۳۹۲، «گونه‌شناسی سفال‌های دوره ساسانی مکشوف از تپه هگمتانه». مجموعه مقالات باستان‌شناسی و تاریخ شهر همدان به مناسبت یکصدمین سال کاوش در همدان، به‌کوشش: علی هژبری، تهران: انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی: ۲۱۹-۲۳۷.
- جاوری، محسن، ۱۳۸۹، «فضا و جامعه شهرهای ایران در دوران انتقال از ساسانیان به قرون اولیه اسلامی مطالعه موردی: ویگل و هراسکان». رساله دکترای باستان‌شناسی، دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی (منتشر نشده).
- جاوری، محسن، ۱۳۹۴، «آتشکده محوطه ویگل و هراسکان». پژوهشنامه کاشان، ۶ (پیاپی ۱۴): ۷۸-۹۷.
- حیدری، نوذر، ۱۳۹۹، «پلان مدیریتی پایگاه میراث فرهنگی ویگل». وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، اداره کل امور پایگاه‌ها (منتشر نشده).
- خسروزاده، علیرضا؛ و عالی، ابوالفضل، ۱۳۸۴، «توصیف، طبقه‌بندی و تحلیل گونه‌شناختی سفال‌های دوران اشکانی و ساسانی منطقه ماه‌نشان (زنجان)». مجموعه مقالات باستان‌شناسی شمال غرب ایران، به‌کوشش: مسعود آذرنوش، تهران: نشر سازمان میراث فرهنگی: ۴۵-۷۰.
- حیدری، احمد؛ و ساروخانی، زهرا، ۱۳۹۵، سفال و باستان‌شناسی کاشان: (جلد نخست: از دوره پارینه‌سنگی تا ورود اسلام). تهران: انتشارات پازینه.
- ساروخانی، زهرا، ۱۳۷۹، «گزارشات مربوط به ثبت محوطه باستانی دشت مختارآباد آران و بیدگل در فهرست آثار ملی کشور». اداره میراث فرهنگی کاشان و نطنز، مرکز باستان‌شناسی (منتشر نشده).
- علیزاده، کریم، ۱۳۸۶، گزارش مقدماتی کاوش‌های باستان‌شناختی در اولتان قلاسی دشت مغان. فصل اول و دوم، تهران: پژوهشکده باستان‌شناسی.
- قمی، حسن بن محمد بن حسن، ۱۳۸۵، تاریخ قم. ترجمه تاج‌الدین حسن خطیب، ابن بهاء‌الدین علی بن حسن بن عبدالملک قمی، تحقیق محمدرضا انصاری قمی، کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی، گنجینه مخطوطات اسلامی.
- کریمیان، حسن؛ و جاوری، محسن، ۱۳۸۸، «شهرهای ویگل و هراسکان در انتقال از عصر ساسانیان به دوران اسلامی با اتکاء به داده‌های باستان‌شناختی». مطالعات باستان‌شناسی، ۱ (۲: پیاپی ۲): ۶۳-۸۸.
- لباف‌خانیکی، میثم، ۱۳۸۷، «سفال ساسانی شمال شرق ایران (طبقه‌بندی، مقایسه و تحلیل براساس ویژگی‌های شکلی)». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۵۹ (۴: ۱۸۶): ۱۴۳-۱۷۷.
- محمدی‌فر، یعقوب؛ طهماسبی، الناز، ۱۳۹۳، «طبقه‌بندی سفال ساسانی دره سیمره، مطالعه موردی: قلعه سیرم‌شاه». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۴ (۷: پیاپی ۷): ۱۳۳-۱۵۲.
- نیک‌اندیش، نسرین، ۱۳۸۸، جغرافیای آران و بیدگل. تهران: نشر مرسل.

- Al-Hasani al-Rawandi al-Qasani, Ziauddin Abi al-Reza., 1955, *Diwan*. edited by: Seyyed Jalaluddin Ermoi, Tehran: Majlis Publications.
- Abusheikh Esfahani, A. M., 1992, *Tabaqat Al-Muhadasin bel Esbahan Val Vardein Elaiha*. Research by: Abdul Ghafoor Abdul Haq Hossein Al Balushi, Al-Rasalah Institute, Beirut [In Persian].
- Ahmadi, N., 2016, "The Inverstigaton and art interpration of Sasanian Pottery with stamp design Case Study: Southeastern Tehran, Tehran Province". Art University of Isfahan, Faculty of Conservation, Department of Archaeology, M.A Thesis (Unpublished) [In Persian].
- Alden, J. R., & Balcer, J. M., 1978, "Excavations at Tal-i Malyan". *Iran*, 16(1): 79-92.
- Alden, J. R. & Balcer, J. M., 1978, "Excavations at Tal-i Malyan". *Iran*, 16(1): 79-92.
- Al-Hasani al-Rawandi al-Qasani, Z. A. al-R., 1955, *Diwan*. edited by: Seyyed Jalaluddin Ermoi, Tehran: Majlis Publications.
- Alizadeh, K., 2007, "Preliminary Report of Archaeological Excavations at Ultan Qalasi, Mughan Steppe-Ardabil Province, First and Second Seasons". Tehran: Iranian Center for Archaeological Research (in Farsi with English abstract) [In Persian].
- Asgarnejad, S. & Javeri, M., 2021, "Sassanian pottery of Tesmijan, Kashan: A Study of Surface Materials". *Iranian Journal of Archaeological Studies*, 12(4): 153-173. [In Persian].
- Baghsheikhi, M.; Esmaeili, J. M. E.; Khosrozadeh, A. & Haji, A. A., 2020, "An Introduction to the Epistemology of Sassanian and Islamic Pottery in the Naein Shirkooh Area, Central Plateau of Iran". *Parseh Journal Archaeological Studies*, 3(10): 87-107 [In Persian].
- Heydari, N., 2018, "The preliminary report on identifying and investigating the buffer zone, recording and documenting the evidence and monuments of Vigol, Aran and Bidgol". Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts of Isfahan Province (unpublished) [In Persian].
- Javeri, M., 2011, "Space and society of Iranian cities in transition from Sassanid to Islamic period: Case study of Vigol and Haraskan". University of Tehran, Faculty of Literature and Humanities, Department of Archaeology, PhD Thesis (Unpublished) [In Persian].
- Javeri, M., 2015, "Fire Temple of Vigol and Haraskan District". *Journal of studies on Kashan*, 8 (1): 78-97 [In Persian].

- Heydari, A. & Saroukhani, Z., 2016, *Pottery and Archaeological of Kashan*. Tehran: Pazineh [In Persian].
- Karimiyan, H. & Javeri, M., 2010, “Vigol and Harāskān, Two Cities; A Study Based on Archaeological Data in Transformation from Sassanid Era to the Islamic Period Relying Upon Archeological Data”. *Archaeological studies*, 1(2): 63-83 [In Persian].
- Keall, E. J. & Keall, M. J., 1981, “The Qal’eh-i Yazdigird Pottery. A Statistical Approach”. *Iran*, 19: 33-80.
- Keall, E. J. & M. J. Keall, 1981, “The Qal’eh-i Yazdigird Pottery. A Statistical Approach”. *Iran*, 19: 33-80 [In Persian].
- Khowsrozadh, A. & Aali, A.I., 2005, “Description, Classification and Typological Analysis of the Parthian and Sasanian Potteries in the Mahnesan Region, Zanjan”. *Proceedings of the International Symposium on Iranian archaeology: Northwestern Iran*. By: Masoud Azarnoush, Cultural Heritage Organization: 45-70 [In Persian].
- Kleiss, W., 1987, “Cal Tarkhan Sodatlich von Rey”. *AMI*, 20: 309-318.
- Kleiss, W., 1987, “Cal Tarkhan Sodatlich von Rey”. *AMI*, 20: 309-318 [In Persian].
- Labbaf-Khaniki, M., 2009, “Sasanian Pottery of Northeastern Iran (Classification, comparison and analysis based on shape characteristics)”. *Journal of Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran*, 59 (4) 186: 143-177 [In Persian].
- Lecomte, O., 1987, *La céramique sassanide, Fouilles de Tureng Tepe*, I: Les periods sassanides et islamiques. Paris [In Persian].
- Lerner, J. A., 2018, “A prolegomenon to the study of pottery stamps from Mes Aynak”. *Afghanistan*, 1(2): 239-256.
- Lerner, J. A., 2018, “A prolegomenon to the study of pottery stamps from Mes Aynak”. *Afghanistan*, 1(2): 239-256 [In Persian].
- McC Adams, R., 1970, “Tell Abū Sarīfa: A Sassanian-Islamic Ceramic Sequence from South Central Iraq”. *Ars Orientalis*: 87-119.
- McC Adams, R., 1970, “Tell Abū Sarīfa: A Sassanian-Islamic Ceramic Sequence from South Central Iraq”. *Ars Orientalis*: 87-119 [In Persian].
- Mohammadifar, Y. & Tahmasebi, E., 2015, “The Typology of

Sassanid Pottery of Seymareh Valley, Case Study: Qale'h-ye Seyrom Shah". *Pazhoheshha-ye Bastanshenasi Iran*, 4(7): 133-152 [In Persian].

- Nikandish, N., 2010, *Geography of aran bidgol*. Kashan: Morsal Publication [In Persian].

- Parseh, Sh.; Sarikhani, M. & Heydarian, M., 2015, "Description, Classification and typological study of Sasanian potteries of Sonqor-o Kolyai County". *International Congress of Young Archaeologists* (October 2015): 935-972 [In Persian].

- Priestman, S. M. N., 2013, "Sasanian ceramics from the Gorgān Wall and other sites on the Gorgān plain". In: E.W. Sauer, et al. (eds.) *Persia's Imperial Power in Late Antiquity. The Great Wall of Gorgān and frontier landscapes of Sasanian Iran. British Institute of Persian Studies Archaeological Monographs Series II*. Oxbow: Oxford: 447-534.

- Priestman, S. M. N., 2013, "Sasanian ceramics from the Gorgān Wall and other sites on the Gorgān plain". In: E.W. Sauer, et al. (eds.) *Persia's Imperial Power in Late Antiquity The Great Wall of Gorgān and frontier landscapes of Sasanian Iran. British Institute of Persian Studies Archaeological Monographs Series II*. Oxbow: Oxford: 447-534 [In Persian].

- Puschnigg, G., 2006, *Ceramics of the Merv Oasis: Recycling the City*. Publications of the Institute of Archaeology, University College London. Ancient Merv Project (Walnut Creek, CA: Left Coast Press.

- Puschnigg, G., 2006, *Ceramics of the Merv Oasis: Recycling the City*. Publications of the Institute of Archaeology, University College London. Ancient Merv Project (Walnut Creek, CA: Left Coast Press [In Persian].

- Qomi, H. bin-M., 2006, *History of Qom*. Translated by: Taj al-Din Hasan Khatib, Ibn Baha al-Din Ali bin Hasan bin Abd al-Malik Qumi; The research by Mohammad Reza Ansari Qomi, the great library Ayatollah Marashi Najafi [In Persian].

- Sarukhani, Z., 2001, *Reports on the Mukhtarabad plains of Aran and Bidgol for cultural heritage registration*. Kashan and Natanz Cultural Heritage Department [In Persian].

- Taj Bakhsh, R. & Azarnoush, M., 2012, "Typology of Sasanian pottery from Tepe Hegmatane". *A collection of archaeological and*

historical articles on Hamedan, for the 100th year of Excavations in Hamedan. by: Ali Hozhbari, Tehran: Cultural Heritage Research Institute Publications: 219-237 [In Persian].

- Whitcomb, D. S., 1985, *Before the roses and nightingales: excavations at Qasr-i Abu Nasr.* Old Shiraz. Metropolitan Museum of Art [In Persian].